

امارت اسلامی افغانستان

وزارت ارشاد، حج و اوقاف

ریاست ارشاد و انسجام مساجد

موضوع خطابت روز جمعه

و تقریر و بیان تحریر شده که به تمام خطباء مرکز و ولایات

به هر دو زبان ملی کشور (دري و پشتو) ارسال میگردد

۱۹ / رمضان المبارک / ۱۴۴۵ هـ، ق ۱۰ / حمل / ۱۴۰۳ هـ، ش

فضایل و احکام صدقه فطر و اعتکاف در ماه مبارک رمضان

الحمد لله على إحسانه، والشكر له على توفيقه وامتنانه، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له تعظيماً لشأنه، وأشهد أن نبينا محمداً عبده ورسوله، صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه وسلم تسليماً مزيداً، أما بعد:

قال الله عز وجل: (قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى. وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى). سورة الأعلى: (۱۵)

وروي عن أبي سعيد الخدري وابن عمر: أن ذلك في صدقة الفطر، وصلاة العيد. تفسير القرطبي (۲۱ / ۲۰)

ماوشما در آخرین روزهای دهه دوم ماه مبارک رمضان قرار داریم و در رمضان المبارک بعد از تاریخ بیستم دهه اخیر روزه شروع میشود و در دهه اخیر تا روز عید بعضی اعمال بهتر دیگری وجود دارد که باید انجام داده شود و مناسب است که به احکام و مسائل این اعمال خود را آگاه کنیم تا اینکه آنها را به طریقه خوب انجام دهیم که از آن جمله سرسایه و اعتکاف است.

اول: تعریف و حقیقت سرسایه:

سرسایه عبارت از آن صدقه واجبی است که مسلمانان در روز عید سعید فطر به مستحقین زکات میدهند. نور الإيضاح (ص: ۱۳۵)

سرسایه آن عبادت مالی را گفته میشود که مسلمانان در روز عید سعید فطر به مستحقین زکات میدهند.

سرسایه در اصطلاح فقه (صدقه الفطر) را گفته میشود و در احادیث هم به نامهای صدقه الفطر و زکات الفطر ذکر شده است و امام محمد در کتاب الحجة آنرا زکات الفطر گفته است.

سرسایه را از این جهت (صدقه) گفته میشود که صدقه آن خیراتی را گفته میشود که به اراده ثواب داده میشود و در صدقه الفطر اراده ثواب موجود است و هم اراده عمل واجب است.

در صدقه الفطر نسبت به سوی سبب شده است و صدقه فطر را از این رو صدقه فطر گفته میشود که این صدقه و زکات یک نفس زنده است؛ زیرا که فطر در لغت عربی فطرت و خلقت را هم گفته میشود.

یا اینکه در صدقه الفطر نسبت به سوی شرط شده است؛ زیرا که فطر روز عید خورد را گفته میشود و صدقه فطر را از این جهت گفته میشود که در روز عید خورد لازم شده و در همان روز اداء میشود. البحر الرائق (۲ / ۲۷۰)

به نزد امام محمد سرسایه از جمله حقوق الله است و به نزد امام اعظم ابوحنیفه و امام ابو یوسف رحمهم الله سرسایه از جمله حقوق العباد است، یعنی این حق فقراء است زیرا که در مال صغیر و مجنون هم واجب میشود. الجوهرة النيرة (۲/۲)

حکم و مشروعیت سرسایه:

سرسایه بر هر مسلمان آزاد که مالک نصاب باشد و از ضروریات اصلی آن زیاد باشد واجب است. مراقی الفلاح (ص: ۲۶۹) روزه در سال دوم هجری در ماه شعبان المعظم فرض شده است آن وقتیکه حکم تحویل قبله هم آمده بود و سرسایه در سال دوم هجری واجب شد. رسول الله صلی الله علیه وسلم دو روز قبل از عید خورد به صحابه کرام فرمودند: (أَدُّوا عَنْ كُلِّ إِنْسَانٍ صَاعًا مِنْ بُرٍّ عَنِ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى). سنن الدارقطني (۷۹/۳)

ترجمه:- بدهید از هر انسان یک پیمانه گندم، از بزرگان و خورد سالان، از مردان و زنان.

و در یک حدیث شریف دیگر آمده است: (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: فرض رسول الله - صلى الله عليه وسلم - زكاة الفطر صاعاً من تمرٍ، أو صاعاً من شعيرٍ، على العبد والحرِّ، والذكر والأنثى، والصغير والكبير، من المسلمين، وأمر بها أن تؤدى قبل خروج الناس إلى الصلاة). مختصر صحيح الإمام البخاري (۴۴۷/۱)

ترجمه:- از عبدالله بن عمر رضي الله عنهما روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم مقرر کرده است زکات فطر را (سرسایه) یک پیمانه از خرما و جو بالای افراد آزاد و غلام، بر مرد و زن، به صغیر و کبیر از جمله مسلمانان. و امر کرده است که سرسایه اداء کرده شود قبل از برآمدن مردم به نماز عید.

اینجا مراد از (فرض) (أَوْجَب) است.

صحابه کرام امر رسول الله صلی الله علیه وسلم را قبول کردند و سرسایه خود را میپرداختند، در یک روایت آمده است: (عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا نَخْرُجُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ وَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَكَانَ طَعَامَنَا الشَّعِيرُ وَالزَّبِيبُ وَالْأَقِطُ وَالتَّمْرُ). صحيح البخاري ت (۵۸۵/۳)

ترجمه:- از ابوسعید خدری رضي الله عنه روایت است او میگوید که مادر زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم در روز عید فطر یک پیمانه از مواد خوراکی سرسایه می کشیدیم. ابوسعید خدری رضي الله عنه میفرماید: خوراک ما بود: جو، کشمش، قروت و خرما.

شرطهای سرسایه:

۱- شرط اول: سرسایه اسلام است بالای کافر سرسایه نیست زیرا که این یک نوع عبادت است، از این جهت بدون نیت اداء نمی شود کافر اهل عبادت نیست.

۲- شرط دوم: آزادی است، که بالای غلام سرسایه واجب نیست، زیرا که غلام قبل از آزادی مالک هیچ چیز نیست، هر چه که نزد او است از مولای او است.

۳- از برای سرسایه نصاب هم شرط است. یعنی در روز عید بعد از طلوع صبح صادق آنقدر مال داشته باشد که زکات بالای او فرض شده باشد و حاجت اصلی آن زیاده باشد، زیرا که در روایت ابو هریره رضي الله عنه که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (لَا صَدَقَةَ إِلَّا عَنْ ظَهْرِ غَنَى). صحيح البخاري (۴۴۶/۳)

ترجمه:- نیست صدقه ای وجوبی مگر تنها در حالت توانمندی و ثروت لازم است.

در ضروریات اصلی کدام چیزها داخل است؟

در ضروریات اصلی یعنی حاجات اصلی این چیزها داخل هستند: خانه بود و باش، لباس پوشیدنی، و وسائل کسب و کار، وسیله انتقال،

(چنانچه که در این زمان مانند: بایسکل، موترسایکل، موتر وغیره). دوکانیکه مصارف خانه را از آن بدست می آورد و آن زمینی که بخاطر بدست آوردن مواد غذایی برای ضرورت فامیل خود آن را کشت میکند این در جمله ضروریات اصلی حساب میشود به شرط اینکه فائده بدست آمده دوکان و یا محصول زمین مصارف یکساله خانه پوره نکند و این قول مفتی به است (یعنی که به این وسائل غنی نمی گردد). رد المحتار (۷/ ۲۳۹)

ضرورت مطابق آن سامان و وسائلی که در هر وقت بکار می آید و یا گهگاهی بکار می آید، اینها همه در جمله ضروریات اصلی داخل اند (بواسطه اینها کسی غنی نمی گردد) الهدایة شرح البدایة (۱/ ۹۷)، البحر الرائق (۲/ ۲۲۲)، رد المحتار (۷/ ۲۳۹). در شرایط فعلی مبالغ، کمپیوتر، کتب علمی که از برای تجارت نباشند در جمله ضروریات اصلی حساب میشوند. المتین فی الفقه الحنفی (ص: ۲۴۸)

اندازه نصاب سرسایه:

نصاب زکات و نصاب صدقه فطر یک اندازه است. یعنی کسیکه در روز عید (۸۷،۴۷۹) گرام طلا و یا قیمت آنرا داشته باشد و یا به اندازه (۶۱۲،۳۵) گرام نقره و یا قیمت آنرا داشته باشد، و یا به اندازه سامان، املاک و حیوانات داشته باشد که قیمت آن به نصاب برسد، صدقه فطر بالایشان واجب است. [احسن الفتاوی، محمود الفتاوی]

از برای وجوب سرسایه نصاب شرط است اما بلوغ و عقل شرط نیست؛ از این جهت بر هر مسلمان آزاد، خورده باشد یا بزرگ، مرد باشد و یا زن، هوشیار باشد یا دیوانه سرسایه واجب است. به شرط اینکه به اندازه نصاب مال داشته باشد و از حاجات اصلی او زیاده باشد.

در نصاب سرسایه مانند زکات، حولان حول یعنی یک سال گذشتن بر آن شرط نیست، بناً اگر در وقت طلوع صبح صادق شخصی مالک نصاب متذکره شد، سرسایه بالای او لازم است.

حکمت و مشروعیت سرسایه:

حکمتهای سرسایه زیاد است که بعضی آنها قرار ذیل است:

- ۱- حکمت سرسایه پوره کردن حاجات فقراء و مساکین، و این مردم بینوارا در روز عید از ذلت سوال کردن نجات میدهد.
- ۲- خوشحال کردن فقراء و مساکین را در چنین روزها که همه مسلمانان خوشحال میباشند.
- ۳- در دادن سرسایه پاک کردن مال روزه دار است، بعد از اینکه جسم او به اثر روزه از گناهان پاک شد.
- ۴- همچنان سرسایه نفس را از چرک بخل پاک میکند.
- ۵- سرسایه جبران کننده آن خلل ها و نقصاناتی است که روزه دار در اثنای روزه گرفتن سهواً یا عمداً مرتکب آن شده است. که بعضی از حکمتهای فوق در حدیث ذیل ذکر شده است: (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- زَكَاةَ الْفِطْرِ طَهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ مَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ). سنن أبی داود-ن (۲/ ۲۵)

ترجمه:- عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما میگوید که رسول الله صلى الله عليه وسلم صدقه فطر جهت پاک کردن روزه از سخنان و اعمال باطل لازم شده است و همچنان برای خوراک نمودن مساکین واجب گردیده است. کسیکه سرسایه را اداء کرد قبل از ادای نماز عید این زکات قبول شده است و کسیکه اداء کرد سرسایه را بعد از نماز عید این یک صدقه است مانند سایر صدقات.

امام نووی رحمه الله در المجموع از وکیع بن جراح رحمه الله نقل میکند که او گفت: (زکاة الفطر لشهر رمضان کسجدتی السهو للصلاة . تجبر نقصان الصوم کما يجبر السجود نقصان الصلاة). المجموع (۶/ ۱۲۰)

ترجمه:- سرسایه ماه رمضان مانند سجده سهو جبران میکند نقصان روزه را طوریکه سجده سهو جبران میکند نواقص نماز را.

بعضی احکام سرسایه:

۱- این واجب است که سرسایه به شخص مستحق باید داده شود و مستحق آن همانا مستحقین زکات فرضی که عبارت اند از (فقیران، مسکینان، جمع کننده گان زکات، قرضداران، مجاهدین در راه الله و مسافرین). طوریکه الله تعالی میفرماید: (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ). التوبة: (۶۰)

ترجمه:- اموال زکات برای مستمندان، بینوایان، کارکنان جمع آوری زکات، و کسانی است که به وسیله آن (دلهای ایشان بسوی اسلام الفت داده میشود، و در آزاد ساختن بردگان، و در ادای دین تاوان دهنده گان و در راه الله و در حق مسافران، صرف کرده میشود، حکمی است مقرر از جانب الله و الله دانا و باحکمت است.

۲- بهتر این است که به کسانی داده شود که هم مستحق اند و هم از جمله اقارب، و یابیه همسایه قریب و همجوار خود به شرط اینکه در بین خود در اصل و فرع شریک نباشند.

۳- رکن سرسایه این است که به فقیر و یابیه دیگر مستحق بالفعل داده شود و او مالک سرسایه قرار داده شود نه اینکه تنها به نام او وانمود شود.

۴- سرسایه در روز عید به محض طلوع صبح صادق واجب میگردد. اگر پیش از این روز کسی وفات کرد بالای او سرسایه نیست. همچنان اگر کسی قبل از عید فطر پیدا شد سرسایه بالای او واجب است و اگر کسی در روز عید بعد از صبح صادق پیدا شد و یا اسلام را قبول کرد سرسایه بالای او واجب نیست.

اگر فقری قبل از صبح صادق به اندازه نصاب مالک مال شد سرسایه بالای او واجب است.

اگر کسی بعد از طلوع صبح صادق وفات شد بالای او سرسایه واجب است. و اگر از کسی به اثر کبر سن و یا مرض روزه ساقط شده باشد سرسایه بالای او واجب است. الفتاوی الهندیة (۱/ ۱۹۲)

۵- دادن سرسایه قبل از عید هم جواز دارد؛ البته مستحب است که پیش از برآمدن به سوی نماز اداء کرده شود و بعد از نماز عید دادن سرسایه مکروه است، زیرا که فقراء و مساکین ضروریات خود را به واسطه آن پوره کنند و در خوشحالی های عید شریک شوند و به ادای نماز عید فارغ شوند در یک حدیث شریف آمده است: (عَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِزَكَاةِ الْفِطْرِ، أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ). صحیح مسلم (۲/ ۶۷۹)

ترجمه:- از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت است او میگوید که یقیناً رسول الله صلی الله علیه وسلم امر کرده است که سرسایه قبل از برآمدن مردم به سوی نماز اداء کرده شود. و یا طوریکه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده اند: (أَغْنُوهُمْ فِي هَذَا الْيَوْمِ). الدارقطني (۳/ ۸۹) بی نیاز کنید (فقیران) را در این روز یعنی روز (عید). یعنی به دادن سرسایه حاجت آنها را پوره کنید.

۶- سرسایه به کسیکه لازم شد به اثر تلف شدن مال او سرسایه از ذمه او ساقط نمی شود (نورالایضاح)

۷- سبب سرسایه نفس و آن کسیکه تو بر آن ولایت و اختیار شرعی داشته باشی، بناً سرسایه از نفس و از اولادهای صغیر داده میشود

و پرداختن سرسایه اولاد مجنون بالای پدر واجب است، به شرط اینکه اولاد صغیر و مجنون از خود مال نداشته باشند، اگر اولاد صغیر و مجنون از خود مال داشته باشند سپس پدر از مال خودشان سرسایه شانرا اداء کند. سرسایه اولاد بالغ بالای پدر واجب نیست و سرسایه زن بالای شوهر واجب نیست البته سرسایه دادن از اولاد بالغ و زن جواز دارد. (البحر الرائق) سرسایه مادر و پدر بالای اولاد واجب نیست اگر چه سرپرستی آنها را بچه به دوش داشته باشد. همچنان بالای برادر سرسایه برادران و خواهران واجب نیست ولو که با او یکجا زندگی کنند. الفتاوی الهندیة (۱/ ۱۹۳)

۸- سرسایه را در روز عید به عنوان عیدی برای اطفال یا به عنوان شربینی دادن کار درست نیست و از ذمه مکلف به این کار فارغ نمیشود.

۹- سرسایه از چهارنوع مواد غذائی اداء کرده میشود که مواد منصوصی به آنها گفته میشود: گندم، یا آرد گندم، جو و یا آرد جو، خرما و کشمش، این مواد غذائی از برای سرسایه معیار اند. دیگر حبوبات که مواد غذائی شمرده میشوند: مانند: جوار، برنج به اعتبار قیمت آنها داده شود یعنی به آن اندازه ای بدهد که به قیمت مقدار گندم وجو برابر باشد.

۱۰- دادن آرد گندم بهتر است نسبت به گندم و دادن قیمت این مواد غذائی بهتر است نسبت به این مواد. الفتاوی الهندیة (۱۹۱/۱-۱۹۲)

۱۱- سرسایه وقتی که بالای کسی واجب شود پس به مرور زمانه از ذمه او ساقط نمی شود. التبیین (۱/ ۳۱۱)

۱۲- این واجب است که سرسایه یک کسی باید به یک فقیر یا یک مسکین یکجا داده شود و بالای دو نفر یا بیشتر از آن تقسیم جائز نیست. تبیین الحقائق (۱/ ۳۱۱)

۱۳- همچنان اگر شخصی به اندازه نصاب صاحب ثروت شد و سرسایه بالای او واجب شد ولی بعداً تمام مال او هلاک شد و مالک فقیر شد و سرسایه خود را اداء نکرد سرسایه در ذمه او باقیست و سرسایه از او ساقط نمی شود.

اندازه سرسایه :

سرسایه از چهار نوع مواد غذائی به مقدار ذیل داده میشود:

۱- نیم پیمانه گندم یا نیم پیمانه آرد گندم که (۱۹۰۰ گرام) یعنی یک کیلو و نهصد گرام .

۲- یک پیمانه جو و یا یک پیمانه آرد جو که (۳۸۰۰) گرام یعنی سه کیلو و هشتصد گرام.

۳- یک پیمانه خرما که (۳۸۰۰) گرام یعنی سه کیلو و هشتصد گرام .

۴- یک پیمانه کشمش (۳۸۰۰ گرام) یعنی سه کیلو و هشتصد گرام.

بهتر این است که از این اجناس قیمت داده شود؛ زیرا که مردم محتاج میتوانند ضروریات خود را به پول رفع کنند. (البحر الرائق، نورالایضاح)

• همچنان اگر طور احتیاط گندم و یا آرد گندم را به جای (۱۹۰۰) گرام پوره دو کیلو گندم و یا قیمت آن داده شود و یا

یک پیمانه جو به جای (۳۸۰۰) گرام پوره چهار کیلو و یا قیمت آن داده شود بهتر است.

• کسانی که توانمندی مالی دارند بهتر است که قیمت آن جنسی را بدهند که در بازار قیمت بلند دارد.

بخش دوم: فضائل واحکام اعتکاف:

از جمله بهترین اعمالی که باید در رمضان المبارک در دهه اخیر صورت گیرد اعتکاف است، اعتکاف در تمام ملیت های گذشته یک عبادت شناخته شده است.

در مسیر محبت الله جل جلاله بالای انسان اینطور وقتی هم می آید که خانه، عیال و تمام دنیا را ترک میکند و در عقب چند پرده در اعتکاف به تمام دنیا پشت میگرداند و با محبوب خود مشغول راز و نیاز میشود، معتکف نه تنها خانه خود را ترک میکند بلکه با تمام اقارب، اهل و عیال خود تعلق خود را کم میکند.

تعریف اعتکاف:

اعتکاف در لغت بالای یک شی مکث کردن و توقف کردن را گویند و در اصطلاح به نیت اعتکاف در حالت روزه، ماندن در مسجدی است که در آن پنج وقت نماز با جماعت اداء میگردد. الجوهرة النيرة (۲/ ۶۳)

فضیلت اعتکاف:

فضیلت اعتکاف از این آیه مبارک معلوم میشود: {أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ} البقرة: (۱۲۵)
زیرا که الله تعالی از معتکفین مدح و توصیف کرده است.

ترجمه:- که خانه من را برای طواف کنندگان و معتکفان و نماز گزاران پاک دارید.

در یک حدیث شریف آمده است: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ). صحیح البخاری ت (۱۶۳/۵)

ترجمه:- از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت است او میگوید که رسول الله صلی الله علیه وسلم در دهه اخیر رمضان اعتکاف میکردند.

در حدیث شریف دیگر آمده است: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ اغْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ). صحیح البخاری ت (۱۶۴/۵)

ترجمه:- از حضرت عائشه رضی الله عنها روایت شده که رسول الله صلی الله علیه وسلم در ماه مبارک رمضان در دهه اخیر اعتکاف میکردند تا اینکه وفات کردند و بعد از وفات رسول الله صلی الله علیه وسلم ازواج مطهرات اعتکاف میکردند.

در روایت دیگر در باره اعتکاف پیامبر علیه السلام اینطور آمده است: (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانٍ عَشْرَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ اغْتَكَفَ عَشْرِينَ يَوْمًا). صحیح البخاری ت (۱۹۷/۵)

ترجمه:- از ابو هریره رضی الله عنه روایت است او میگوید که رسول الله -صلی الله علیه وسلم- در هر رمضان ده روز آنرا اعتکاف میکرد، در سال که ایشان وفات میکردند بیست روز اعتکاف کردند.

و در حدیث شریف دیگر نبی علیه الصلاة والسلام مردم را به اعتکاف تشویق کرده اند. (مَنْ اغْتَكَفَ مَعِيَ فَلْيَغْتَكِفِ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ). موطأ مالك (۴/۶۷۰)

ترجمه:- کسیکه بامن اعتکاف میکند، در دهه اخیر روزه رمضان اعتکاف بکند.

و در حدیث شریف دیگر آمده است که اعتکاف انسان را از گناهان حفاظت میکند: (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي الْمُغْتَكِفِ: هُوَ يَعْكِفُ الذُّنُوبَ، وَيُجْرَى لَهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ كَعَامِلِ الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا). سنن ابن ماجه (۱/۵۶۷)
ترجمه:- از ابن عباس رضی الله عنهما روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم در باره اعتکاف کنندگان گفت: آنها از گناهان محفوظ میمانند، و بواسطه (اعتکاف کدام کار خیریه را که انجام داده نمیتوانند برای او، آن اندازه نیک نوشته میشود به اندازه کسانی که عملاً نیکی را انجام میدهند).

در حدیث دیگر در باره فضیلت اعتکاف اینطور آمده است: (وَمَنْ اغْتَكَفَ يَوْمًا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ ثَلَاثَ خَنَاقٍ أَبَدًا بَيْنَ الْخَافِقِينَ). شعب الإيمان (۵/۴۳۶)، المعجم الأوسط (۷/۲۲۱)

ترجمه:- کسی که بخاطر رضای الله جل جلاله یک روز اعتکاف کند الله تعالی در بین او و در بین جهنم سه خندق فاصله می آورد که فاصله یک خندق با دیگر خندق به اندازه فاصله آسمان و زمین است. یا اینکه فاصله آن نسبت به مشرق و مغرب بیشتر است.

عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اغْتَكَفَ عَشْرًا فِي رَمَضَانَ كَانَ كَحَجَّتَيْنِ وَعُمْرَتَيْنِ. شعب الإيمان (۵/۴۳۶)

ترجمه:- کسیکه در رمضان ده روز را اعتکاف کند مثلیکه دو حج و یا دو عمره کرده باشد، این دو حدیث اخیر اگر چه از لحاظ سند ضعیف اند اما در فضائل اعمال قابل عمل میباشد.

تا بعی جلیل القدر امام زهري رحمه الله میفرماید: (عجبا من الناس كيف تركوا الاعتكاف ورسول الله صلى الله عليه وسلم كان يفعل الشيء ويتركه وما ترك الاعتكاف حتى قبض وفي الاعتكاف تفريغ القلب عن أمور الدنيا وتسليم النفس إلى بارئها والتحصن بحصن حصين وملازمة بيت الله تعالى. المبسوط (۱۱۴/۳))

ترجمه:- امام زهري رحمه الله میفرماید: من به مردم تعجب میکنم که چگونه اعتکاف کردن را ترک کرده اند؟ پیغمبر علیه السلام گاهی یک کار را انجام میداد وگاهی آنرا ترک میکرد اما اعتکاف را تا وقت وفات ترک نکرد.

در اعتکاف قلب را فارغ کردن از کارهای دنیا است و نفس خود را به خالق تسلیم کردن است و در قلعه مستحکم پناه گرفتن است و در خانه الله جل جلاله درنگ کردن است.

قال عطاء: مثل المعتكف كمثل رجل له حاجة إلى عظيم فيجلس على بابه ويقول لا أبرح حتى تقضي حاجتي والمعتكف يجلس في بيت الله تعالى ويقول لا أبرح حتى يغفر لي فهو أشرف الأعمال إذا كان عن إخلاص. المبسوط (۱۱۴/۳)

ترجمه:- امام عطاء رحمه الله میفرماید: مثال معتکف مانند آن شخصی است که ضرورت آن به یک شخص بزرگ موقوف باشد و این شخص به دروازه او می نشیند و به آن بزرگ میگوید من تا وقتی اینجا ننشسته ام تا اینکه حاجت من را برآورده کنی، معتکف هم در خانه الله جل جلاله افتیده و میگوید تا وقتی در اینجا افتیده ام تا اینکه برایم بخشش کنی، بناً اعتکاف از همه بهتر تر عمل است و قتیکه به اخلاص صورت گیرد.

انواع اعتکاف:

اعتکاف به سه نوع است:

۱. اعتکاف واجب: این آن اعتکافی است که کسی نذر مطلق بکند که من یک روز یا یک ماه اینقدر وقت بخاطر الله جل جلاله اعتکاف می نشینم یا آنرا به برآورده شدن یک کار معلق گرداند که اگر الله تعالی فلانی کار من را بر آورده کرد من اینقدر وقت را برای الله جل جلاله در اعتکاف سپری میکنم.

۲. اعتکاف سنت مؤکد کفائی: که در دهه اخیر رمضان صورت میگیرد، طوریکه در حدیث آمده است: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّخِرَ مِنْ رَمَضَانَ. صحيح البخاري ت (۱۶۳/۵)
ترجمه:- رسول الله صلى الله عليه وسلم در دهه اخیر رمضان اعتکاف میکردند.

۳. اعتکاف مستحب: ماسوای اعتکاف دهه اخیر رمضان و اعتکاف نذری دیگر هر وقت شخص در مسجد به نیت اعتکاف می نشیند اعتکاف مستحب شمرده میشود.

اعتکاف مستحب یک ساعت نشستن هم میشود و به روزه تعلق ندارد بلکه اگر شخصی برای یک ساعت در مسجد به نیت اعتکاف می نشیند ثواب اعتکاف مستحب را بدست می آورد.

شرطهای اعتکاف:

شرایط اعتکاف قرار ذیل است:

۱. اسلام: اعتکاف کافر صحیح نیست، زیرا که اعتکاف یک نوع عبادت است و کافر به عبادت ضرورت ندارد.

۲. عقل: اعتکاف مجنون درست نیست، زیرا که عبادات مقصودی بدون از نیت درست نیست و مجنون به نیت ضرورت ندارد.

۳. پاک بودن از جنابت، حیض و نفاس: زیرا که اعتکاف در مسجد صورت میگیرد و اشخاص نامبرده از داخل شدن به مسجد منع شده اند.

۴. **نیت اعتکاف:** زیرا که اعتکاف یک نوع عبادت است و در عبادت مقصودی نیت شرط است، بدون نیت و اراده در مسجد درنگ کردن اعتکاف گفته نمیشود.

۵. برای اعتکاف واجب وسنت روزه شرط است، از حضرت عائشه رضی الله عنها روایت است او میگوید: (عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَا اِعْتِكَافَ إِلَّا بِصَوْمٍ). السنن الکبری للبیهقی. ط المعارف بالهند (۴/ ۳۱۷) ترجمه: بدون از روزه اعتکاف نیست.

۶. **مسجد:** از برای مردها مساجدیکه که پنج وقت نماز در آن با جماعت اداء میشود. و از برای زنها در خانه هایشان جایی را که خود شان برای ادای نماز اختصاص داده اند، زنان به مقصد اعتکاف به مسجد نروند،

زیرا که برای زنان بهتر این است که بجای رفتن به مسجد در خانه های خود نماز را اداء کنند.

در حدیث شریف آمده است: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: صَلَاةُ الْمَرْأَةِ فِي بَيْتِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي حُجْرَتِهَا، وَصَلَاتُهَا فِي مَخْدَعِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي بَيْتِهَا). سنن أبي داود (۱/ ۱۵۶)

ترجمه:- از عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روایت است که رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمودند: اداء کردن نماز زن در خانه اش بهتر است نسبت به نماز او در حویلی و نماز او در پس خانه بهتر است از نماز او در اتاق.

مقصد حدیث این است که زن در اثنای ادای نماز هر قدر که خود را در پرده قرار بدهد بهتر است، از این جهت نماز در اتاق بهتر است از نماز اداء کردن در حویلی، و نماز خواندن در پس خانه بهتر است از نماز خواندن در اتاق، زیرا که در یک پس خانه ستر بیشتر میشود؛ اینکه در زمان رسول الله صلى الله عليه وسلم زنها به مساجد میرفتند و ازواج مطهرات در مساجد اعتکاف میکردند وقتی بود که فتنه و فساد نبود و دیگر اینکه مردم در زمان وحی قرار داشت، حالا که وقت فتنه و فساد است، زنها نمی توانند که به مساجد بروند این موضوع در حدیث به صراحت بیان شده است.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَوْ أَدْرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَحْدَثَ النِّسَاءُ لَمَنْعَهُنَّ كَمَا مَنَعَتْ نِسَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ). صحيح البخاري ت (۲/ ۲۸۰)

ترجمه:- از عائشه رضي الله عنها روایت است او میگوید: اگر رسول الله صلى الله عليه وسلم عملکرد زنان امروز را میدید از رفتن به مساجد ایشان را منع میکرد طوریکه زنان بنی اسرائیل منع شده بودند.

از برای اعتکاف بلوغ شرط نیست، اعتکاف بچه هوشیار نابالغ درست است، زیرا که او به عبادت ضرورت دارد طوریکه نماز و روزه نفلی او صحیح است همچنان اعتکاف او نیز درست است.

معتکف برای اعتکاف مسنون ده روز اخیر رمضان، باید قبل از غروب آفتاب روز بیستم رمضان داخل مسجد میگردد و تا سی و م رمضان و یا بیست و نهم رمضان زمانیکه ماه شوال دیده شود در اعتکاف باقی میماند. الفتاوی الهندیة (۱/ ۲۱۴)

کارهایی که برای معتکف مستحب است:

- ۱- بر معتکف مستحب است که از سخنان بیهوده و بی مورد خود داری کند و از زبان خود سخنان خیر بیرون آورد.
- ۲- همچنان بر روزه دار مستحب است که زیاد توجه و اهتمام به اعتکاف و ده شب اخیر داشته باشد و در مسجدی اعتکاف کند که ثواب آن بیشتر باشد مانند: مسجد الحرام، مسجد نبوی یا عام مساجد جامع باشد.
- ۳- همچنان مستحب است برای معتکف که قرآن کریم را زیاد تلاوت نموده و کتابهای احادیث را مطالعه نماید و مذاکره علمی درس و تدریس نماید.

۴- همچنان مستحب است برای معتکف مطالعه کردن کتابها و رساله هایکه در آن واقعات و داستانهای انبیاء و اصحاب کرام و انسانان نیک بوده باشد.

۵- و نیز مستحب است که معتکف مسائل دینی را از علمای کرام و یا از کتابهای معتمد بیاموزد.

۶- و همچنین مستحب است که معتکف در خواندن نوافل اهتمام داشته باشد مانند: تحیة المسجد ، تحیة الوضوء، نماز اشراق، نماز چاشت، نماز اوایین، صلاة تسبیح را اداء کرده در تمام روز اگر شب قدر را دید این دعا را خواندن مستحب است (اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي) (رواه الترمذی)

۷- مستحب است برای معتکف که برای نبی علیه السلام زیاد درود بفرستد .

۸- و مستحب است که معتکف شبهای طاق قدر را به بیدار خوابی سپری کند.

۹- و مستحب است که معتکف زیاد دعا نماید برای خود ، پدر و مادر، خویشاوندان، دوستان و برای تمام اهل اسلام خصوصاً برای بقاء و استحکام نظام اسلامی .

اعمالیکه انجام آنها برای معتکف جایز است:

۱- خوردن، نوشیدن و خواب کردن، ۲- از خانه خود نان آوردن بعد از غروب آفتاب در وقت عذر، ۳- خرید، فروش و بخاطر ضرورت خانواده خویش وسائل را به مسجد آورده میتواند. ۴- نکاح، طلاق، رجوع کردن به زبان. ۵- صحبت کردن به قدر ضرورت به شرط اینکه سبب تکلیف و اذیت دیگران نگردد. ۶- شانه کردن موهای سر به شرط اینکه سر بیرون مسجد باشد، ۷- جائز است شستن دست ها، پاها و یا وضو گرفتن به شرط اینکه مسجد را خراب نسازد، ۸- تبدیل کردن لباس، استعمال روغنیات و استفاده نمودن خوشبوئی .

۹- داخل شدن در مناره یا در مقام آذان جهت ادای آن و یا برآمدن جهت کار دیگر مشروط بر اینکه در حدود مسجد باشد. ۱۰- بیرون شدن از مسجد جهت عذر طبیعی از قبیل رفع حاجت، غسل جنابت و غیره... ۱۱- بیرون شدن از مسجد بخاطر بیرون کردن هوا، ۱۲- استفاده از سگرت و نصوار در محدوده مسجد ممنوع میباشد و همچنان بخاطر استفاده از این اشیاء بیرون شدن از مسجد هم روا نیست، بلکه ترک آن ضروری هست، اگر ضرورت باشد پس میتواند در اثنای قضای حاجت آنرا استعمال کند، ۱۳- بیرون شدن بخاطر حاجت شرعی جائز است چنانچه برای ادای نماز جمعه، به نماز جمعه زمانی برود که اذان روز جمعه داده شود تا بتواند در مسجد چهار رکعت نماز سنت را اداء نماید و خطبه را بشنود و نماز جمعه را اداء کند و بعد از نماز فرض شش رکعت سنت را اداء نماید. بدائع الصنائع (۲/ ۱۱۴)

۱۴- اگرچه اساس ضرورت بیرون برآمد جهت عیادت مریض و یا جهت ادای نماز جنازه جائز است، ولیکن بخاطر کار خاص بیرون شدن جواز ندارد. ۱۵- جائز است از برای معتکف ملاقات کردن با محارم خود از قبیل خانم، مادر، خواهر، خاله و غیره... ۱۶- کوتاه کردن موی ها توسط خود شخص و یا شخص دیگر بدون مزد در مسجد جائز است اگر سلمان یا حجام مزد خود را میطلبید باید حجام و یا سلمان از مسجد بیرون باشد چرا که کار با مزد در مسجد روا نیست. ۱۷- دوختن لباس و یا شستن آن در مسجد جائز است مشروط بر اینکه مسجد را آلوده نسازد.

کارهاییکه برای معتکف مکروه است:

۱- صحبت کردن با خانم خود. ۲- لمس کردن خانم به شهوت. ۳- صحبت کردن با خانم به کلمات تحریک آمیز به عمل جنسی که حرام و ممنوع است. ۴- آموزاندن مسائل دینی و دنیوی به پول مکروه است. ۵- همواره اختیار نمودن خاموشی به نیت اینکه ثواب دارد. ۶- استفاده چیزهاییکه متعفن است مکروه میباشد.

آن چیزهاییکه اعتکاف را فاسد میسازد:

۱- بیرون شدن از مسجد جهت ضرورت شرعی و یا طبیعی که برای وقت کم باشد و یا زیاد، به قصد باشد و یا فراموشی، جهت خوشحالی و یا غم لیکن اعتکاف را فاسد میسازد اما از جهت عذر بالای معتکف گناه نیست چنانچه عیادت مریض که نزدیک به مسجد باشد، و یا اینکه کسی او را از مسجد به اکراه بیرون بسازد؛ بیرون شدن از مسجد زمانی اعتکاف را فاسد میکند که معتکف به تمام جسم از مسجد بیرون شود اگر کدام عضو بدن وی از مسجد بیرون شد اعتکاف وی فاسد نمی گردد. الموسوعة الفقهية الكويتية (۵/ ۲۲۴).

۲- بیرون شدن از مسجد جهت خرید و فروش اعتکاف را فاسد میسازد ، بخاطر مسواک زدن بیرون شدن از مسجد اعتکاف را فاسد میسازد مگر بخاطر وضو کردن و مسواک استفاده کردن در وضو اگر از مسجد بیرون شود اعتکاف را فاسد نمی سازد.

۳- بیرون شدن معتکف بخاطر حاجت شرعی و طبیعی خویش که بعد از پوره کردن این حاجت معتکف وقت زیادی را سپری کند به مسجد فوراً بر نگردد اعتکاف وی را فاسد میسازد.

۴- اگر معتکف اعتکاف خود را فاسد کرد فقط همان روزیکه فاسد شده بر وی قضائی لازم است .